

מאיירס - ג'זינט - מכון ברזקדייל
MYERS - JDC - BROOKDALE INSTITUTE
مایرس - جوینت - معهد بروکدیل

מרכז אנגלברג לילדים ולנוער

**הכנה להשתלבות מוצלחת
בהשכלה גבוהה של סטודנטים ערבים:
מחקר הערכה על תכנית לשיפור
המכינות הקדם-אקדמיות**

דליה בן רבי ♦ אילה הנדין
בשותפות ח'אלד אבו עסבה, מכון מסאר

המחקר הוזמן על-ידי המועצה להשכלה גבוהה ומומן בסיועה

דוח מחקר

דמ-643-13

**הכנה להשתלבות מוצלחת
בהשכלה גבוהה של סטודנטים ערבים:
מחקר הערכה על תכנית לשיפור המכינות הקדם-אקדמיות**

דליה בן רבי   אילה הנדין
בשותפות ח'אלד אבו עסבה, מכון מסאר

המחקר הוזמן על-ידי המועצה להשכלה גבוהה ומומן בסיועה

עריכת לשון: בלהה אלון
הפקה והבאה לדפוס: לסלי קליינמן

מאיירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל
מרכז אנגלברג לילדים ולנוער
ת"ד 3886
ירושלים 91037

טלפון : 02-6557400
פקס : 02-5612391

כתובת באינטרנט : www.jdc.org.il/brookdale
דואר אלקטרוני : brook@jdc.org.il

פרסומים נוספים של מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל בנושאים קשורים

ברוך-קוברסקי, ר'; כהן-נבות, מ'. 2009. התכנית האוניברסיטאית לקידום נגישות ההשכלה הגבוהה
בנגב: הערכת פעילות התכנית בשנת תשס"ז 2006-2007 – מחקר המשך. דמ-525-09.

כהן-נבות, מ'; ברוך-קוברסקי, ר'. 2007. התכנית האוניברסיטאית לקידום נגישות ההשכלה הגבוהה
בנגב: הערכת פעילות התכנית בשנת תשס"ו (2005-2006). דמ-504-07 (מופיע באתר המכון).

קינג, י'; נאון, ד'; וולדה-צדיק, א'; חביב, ג'. 2009. **תעסוקת נשים ערביות בנות 18-64**. דמ-527-09.

אלנבוגן-פרנקוביץ, ש'; קונסטנטינוב, ו'; כץ, א'. 2003. **השתלבות עולי ברית המועצות לשעבר
במוסדות על-תיכוניים ואקדמיים: דוח 3 – מעקב אחרי עולים שלמדו במכינות בשנת תשנ"ח**.
דמ-395-03.

להזמנת הפרסומים ניתן לפנות למאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל, ת"ד 3886, ירושלים 91037
טל': 02-6557400, פקס: 02-5612391, דואר אלקטרוני: brook@jdc.org.il; ניתן למצוא את
הפרסומים גם באתר המכון: www.jdc.org.il/brookdale

תמצית מחקר

רקע

בדוח זה אנו מציגים תוצאות של מחקר הערכה על מכינות קדם-אקדמיות לאוכלוסייה הערבית. האוכלוסייה הערבית מהווה כ-20% מאוכלוסיית המדינה, אולם שיעור השתתפותה בהשכלה גבוהה מגיע לכ-12% בלבד. הגיוון במקצועות הלימוד בקרב הסטודנטים הערבים מצומצם, אחוז המתקבלים ללימודים במקצועות מבוקשים נמוך, ומעטים ממשיכים ללמוד לקראת תארים מתקדמים. שיעור ההשתתפות נמוך במיוחד במכינות הקדם-אקדמיות.

אתגרים מספר עומדים בפני צעירים ערבים בדרכם להשתלבות מלאה יותר בהשכלה גבוהה הכוללים מחסור במידע והכוונה לקראת לימודים גבוהים; קושי בעמידה בתנאי הסף של האוניברסיטאות - תעודת בגרות איכותית ובחינה פסיכומטרית; פערים במיומנויות למידה, בשפה ובידע הנדרשים לשם לימודים גבוהים; וקושי בהתאמה של דרכי הפעולה של המוסדות לאוכלוסייה מגוונת תרבותית. בנוסף, ישנם גם אתגרים ייחודיים העומדים בפני צעירים ערבים בדרכם ללימודים במכינות הקדם-אקדמיות: היעדר מודעות לקיומן, תדמית שלילית של המכינות, ועלות שנת לימודים נוספת.

בעקבות האמור, פיתחה המועצה להשכלה גבוהה (המל"ג) תכנית רב-שנתית לשנים תשע"א-תשע"ו להרחבת נגישות ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה הערבית תוך הקצאת תקציב ניכר לנושא. בכלל זה, גובשו תכניות להתמודדות עם החסמים הייחודיים לאוכלוסייה זו לכל אורך הרצף הלימודי, תוך הרחבת האפשרויות לקליטת סטודנטים ומימון הגידול בהיקף הסטודנטים בפועל. אחת התכניות היא התאמה של מסלולי הכנה קדם-אקדמיים לצרכים של סטודנטים ערבים. התאמה זו החלה כפיילוט בשנת הלימודים תשע"ב (2011/2012).

תכנית הפיילוט נערכה בארבעה מוסדות (שתי מכללות ושתי אוניברסיטאות – באחד המוסדות פעלו שתי קבוצות מכינה), ונחלקה לשני סוגים: מכינות ייחודיות לתלמידים ערבים ומכינות מעורבות-תומכות בהן התלמידים הערבים משולבים עם שאר התלמידים. שני סוגי המכינות כללו תכנית פדגוגית מותאמת ומעטפת תמיכה שבה תגבור שפתי בעברית ובאנגלית, סדנאות במיומנויות למידה, הכנה לבחינה הפסיכומטרית (באוניברסיטאות בהן נדרש ציון פסיכומטרי לשם קבלה ללימודים), פעילות חברתית, ייעוץ וחונכות אישית ולימודית. תלמידי המכינות הייחודיות היו זכאים גם למימון 90% משכר הלימוד, מלגת קיום חודשית בסך 700 ₪ ומימון להסעות (במידת הצורך). המכינות קיבלו תקציב ייחודי בעבור כל משתתף, בנוסף לתקציב הרגיל שמקבלות כל המכינות.

למרות ששני סוגי התכניות קיבלו מימון מהמל"ג, עלויות ההפעלה היו מעט יותר גבוהות במכינות הייחודיות. בנוסף, אוכלוסיית היעד של כל תכנית הייתה מעט שונה כתוצאה מכך שהמכינות הייחודיות פעלו במוסדות אקדמיים המושכים תלמידים בעלי הישגים גבוהים יותר ולאור המיקום הגיאוגרפי שמושך תלמידים ערבים מקבוצות אוכלוסייה שונות. לבסוף, המכינות הייחודיות פעלו במוסדות בעלי ניסיון קודם רב יותר עם אוכלוסיית היעד ועם מחוייבות להצלחת התכנית.

מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל התבקש על-ידי המועצה להשכלה גבוהה לערוך מחקר הערכה שילווה את הפעלת תכנית הפיילוט וייתחם בין השאר להבדלים בין המכינות הייחודיות לבין המכינות המעורבות. ממצאי המחקר ישמשו בסיס לשיפור התכנית הקיימת ולהחלטה על כיוונים עתידיים לפיתוח וליישום תכניות תמיכה בסטודנטים ערבים בדרך להשכלה גבוהה.

אוכלוסיית המחקר כללה את כל התלמידים הערבים בחמש הקבוצות של מכינות הפיילוט (97 תלמידים). בנוסף, נכללו במחקר 19 תלמידים ממכינה ייחודית שלא השתתפה בתכנית ושבהקשר זה משמשת כקבוצת השוואה. המחקר התבסס על ראיונות עומק עם מנהלי המכינות, שאלון למילוי עצמי של תלמידי המכינות, קבוצות מיקוד עם תלמידי המכינות ונתונים מינהליים שהועברו על-ידי המכינות.

ממצאים מרכזיים

1. מאפיינים של יישום התכניות

המועצה להשכלה גבוהה הגדירה את המענים המחויבים במסגרת התכנית והיקפם. עם זאת, נמצאו מספר הבדלים בין המכינות המעורבות לבין המכינות הייחודיות באסטרטגיה הכללית של יישום התכנית. הבנת ההבדלים באופן היישום חשובה להבנת ההבדלים בשביעות רצון המשתתפים מהתכנית, בתפיסת תרומותיה ובתוצאותיה.

א. **מידת תיאום והבניית השתתפות במענים:** ההבניה נעה בין הגדרת כלל המענים כחובה ועיגולם במערכת שעות הלימוד לבין תכנית ליבה מובנית ומעני המעטפת (דוגמת חונכות והכנה לפסיכומטרי) שהם בגדר תוספות. באופן כללי, במכינות הייחודיות התכנית הייתה מובנית יותר ואפשרה תיאום רב יותר והשתתפות מלאה יותר בכל אחד מהמענים. במכינות המעורבות, לעומת זאת, תכנית הליבה הייתה מובנית אך מעני המעטפת היו תוספת שלא תמיד תאמה את לוח הזמנים של מעני הליבה. דבר זה הגדיל את העומס על התלמידים והוביל למימוש חלקי של מעני המעטפת.

ב. **גמישות בהתאמת המענים לצורכי התלמידים:** מידת הגמישות במתן המענים השתנתה ממוסד למוסד. במכינות הייחודיות (ובמידה מסוימת גם באחת המכינות המעורבות) נעשו מאמצים להתאמת המענים לצורכי התלמידים (כגון הוספת מורה דובר ערבית) גם במהלך שנת הלימודים.

ג. **אופן פריסת התכנית לאורך שנת הלימודים:** היקף השעות בכל המכינות הוגדר באופן זהה. עם זאת, אופן פריסת השעות השתנה ממוסד למוסד. במכינות המעורבות היו שני סמסטרים (סה"כ 6 חודשים) כנהוג בהשכלה גבוהה, בעוד הלימודים במכינה ייחודית אחת נפרסו על פני 11 חודשים והשנייה קיימה סמסטר קיץ אופציונאלי.

ד. **אסטרטגיית שיווק המכינה:** בעת יישום התכנית היה צורך להתמודד עם אתגר הדימוי השלילי של המכינות. באחת המכינות הייחודיות המכינה הוגדרה כשנה ראשונה בתכנית ארבע-שנתית. מיתוג זה מבטא גישה שונה הרואה את שנת המכינה כחלק אינטגרלי מתכנית הלימודים.

ה. **רתימת משאבים נוספים:** כחלק מההתמודדות עם עלות התכנית, בחלק מהמכינות (בעיקר במכינות הייחודיות) גויסו כספים ומשאבים דוגמת סדנאות והרצאות, ממקורות פנים-מוסדיים וממקורות קהילתיים.

ו. **חשיפה לחברה הישראלית:** במכינות הייחודיות מתקיים אתגר של הכנת התלמידים לסביבה חברתית מעורבת אשר התלמידים יפגשו בעת הכניסה להשכלה גבוהה. באחת המכינות קיימו קורס מיוחד על החברה הישראלית כניסיון לפצות חלקית על אתגרי ההרכב ההומוגני.

2. מאפייני התלמידים והאופן בו שמעו על המכינה

א. רוב המשתתפים היו נשים (70%). גילם נע בין 18-27 (20 בממוצע) ובעת המחקר 15% היו נשואים ול-11% היו ילדים.

ב. מרבית המשתתפים (69%) שמעו על המכינה טרם ההרשמה ללימודים. עם זאת, חלק ניכר (31%) שמעו על המכינה רק במהלך הרישום למוסד האקדמי.

3. מעני התכנית: שימוש ושיעור רצון

שיעור השימוש במענים השתנה ממענה למענה. בסך הכל, משתתפי הפיילוט הביעו שביעות רצון גבוהה ממרכיבי התכנית אם כי הייתה שונות בשביעות הרצון. מערך המחקר לא אפשר לאמוד במדויק את התרומה הייחודית של כל מענה לתוצאות הלימודים במכינה. עם זאת, ניתן ללמוד מדיווחי התלמידים על שביעות רצונם מהמענים השונים ועל צרכים נוספים.

3.1 מענים לימודיים

- ◆ **עברית:** תשעים ואחד אחוזים מהתלמידים השתתפו בתגבורי העברית. המשתתפים הביעו שביעות רצון גבוהה מיחס המורים (94%) ומתרומת התגבור לקידום היכולת להתמודד עם דרישות הקורסים (90%). שבעים ושניים אחוזים דיווחו שהיקף השעות היה מתאים.
- ◆ **אנגלית:** שמונים ושלושה אחוזים מהתלמידים השתתפו בתגבורי האנגלית. שביעות רצונם הייתה נמוכה יותר משיעורי האנגלית: 73% היו שבעי רצון מיחס המורים ו-63% היו שבעי רצון מתרומת התגבור לקידום היכולת להתמודד עם דרישות הקורסים. שישים אחוזים דיווחו שהיקף השעות היה מתאים ו-29% שהיה מועט מדי.
- ◆ **מיומנויות למידה:** שישים ושניים אחוזים מהתלמידים השתתפו בסדנאות מיומנויות הלמידה. שביעות רצונם הייתה מעורבת: 55% היו שבעי רצון מיחס המורים, אך 78% היו שבעי רצון מהתרומה לקידום היכולת להתמודד עם דרישות הקורסים. חמישים ושבעה אחוזים דיווחו שהיקף השעות היה מתאים ו-25% שהיה מועט מדי.
- ◆ **שיעורי עזר וחונכות:** שמונים ותעשה אחוזים מהתלמידים קיבלו סיוע בקורסי הלימוד במכינה. ביניהם, 80% היו מרוצים או מרוצים מאוד מהעזרה. עם זאת, 49% דיווחו שהם זקוקים לעזרה נוספת בקורסים הנלמדים.

◆ **הכנה לבחינה הפסיכומטרית:** הכנה זו ניתנה במכינות האוניברסיטאיות בלבד והשתתפו בה 37 תלמידים (38% ממשתתפי הפיילוט). מבין המשתתפים, 65% דיווחו שהיקף השעות היה נמוך מדי, ורק 11% חשו שהקורס עזר להם מאוד להתמודד עם הבחינה.

3.2 מענים חברתיים

מרבית המשתתפים דיווחו על שביעות רצון גבוהה או גבוהה מאוד מהפעילויות החברתיות (84%) ומהסדנאות (77%). מדיווחי התלמידים עלו כמה תרומות מרכזיות של פעילויות אלה: יצירת אפשרות לשיתוף פעולה בין תלמידים, מתן הזדמנות לבטא קשיים, מתן כלים להתמודדות עם אתגרים אישיים ולימודיים וחיזוק הביטחון העצמי.

3.3 ייעוץ

רוב משתתפי הפיילוט השתמשו בשירותי הייעוץ שניתנו להם (87%), ואף פנו ליועץ מספר פעמים (80%). מרבית הפונים (89%) חשו שהייעוץ עזר או עזר מאוד.

3.4 מענים כלכליים

◆ **מלגת שכר לימוד:** תכנית הפיילוט כללה מימון 90% משכר הלימוד רק לתלמידי המכינות הייחודיות. עם זאת, מעל 88% מהתלמידים בכל אחת מהמכינות קיבלו מלגה.

◆ **מלגת קיום:** תלמידי המכינות הייחודיות קיבלו מלגה בת 700 ₪ בחודש. 86% ממקבלי מלגת הקיום דיווחו שהכנסותיהם מספיקות לחלק (53%) או לרוב (33%) הצרכים שלהם, לעומת תלמידים שלא קיבלו כל תמיכה כלכלית או שקיבלו רק מלגת לימודים או רק מימון נסיעות ודיווחו שהכנסותיהם מספיקות לחלק (23%-33%) או לרוב (13%-17%) הצרכים שלהם.

◆ **מימון הסעות:** התלמידים הדגישו את הצורך בהתאמת מערך ההסעים לשעות הלימודים ולמקומות המגורים שלהם.

4. חוויית הלימודים במכינה

חוויית הלימודים במכינה נבחנה על ידי דיווח התלמידים על התמודדותם עם משימות לימודיות ועל שביעות רצונם מהסביבה הלימודית והחברתית במכינה.

א. **התמודדות עם משימות לימודיות:** מרבית תלמידי הפיילוט חשו שרמת הלימודים במכינה מתאימה ליכולתם (79%) ודיווחו על התמודדות מוצלחת עם משימות לימודיות כמו הבנת החומר (83%), כתיבה וסיכום במהלך השיעור (75%) וכתיבת עבודות בעברית (88%).

ב. הסביבה הלימודית והחברתית:

◆ שביעות רצון המשתתפים מהיבטי ההוראה במכינה ובהם איכות המורים, שיטות הלימוד וקבלת עזרה מהמורים, הייתה גבוהה או גבוהה מאוד ונעה בין 71%-85% בהיבטים השונים.

◆ דווח כי האווירה מעודדת למידה, עם כללים הוגנים ורמת משמעת רצויה במידה רבה או רבה מאוד על-ידי 82%-85% מהמשתתפים.

◆ דווח כי האווירה החברתית חיובית (המכינה מקום נעים, הרגשה טובה עם החברים, תחושת שייכות) במידה רבה או רבה מאוד על-ידי יותר מ-80% מהמשתתפים.

5. הערכת התלמידים את תרומת המכינה

- א. **תרומות לימודיות**: בין 83%-92% מהמשתתפים דיווחו שהמכינה תרמה או תרמה מאוד לשיפור הידע שלהם בתחומי הלימוד, השליטה בעברית, יכולת הכתיבה האקדמית והלמידה העצמית.
- ב. **תרומות אישיות**: בין 75%-89% מהמשתתפים דיווחו שהמכינה תרמה או תרמה מאוד לתחושת הסיפוק האישי, לביטחונם העצמי, לרצונם לפנות ללימודים עם סף דרישות גבוה יותר, לעצמאותם ולגיבושם תכניות לימודיות-תעסוקתיות.
- ג. **תרומות חברתיות**: כשני-שלישים (68%-69%) מהמשתתפים דיווחו שהמכינה תרמה או תרמה מאוד להשתלבותם החברתית ולהיכרותם עם החברה הישראלית.

6. סיום המכינה וקבלה להמשך לימודים

תשעים ושלושה אחוזים ממשתתפי תכנית הפיילוט דיווחו שבכוונתם להמשיך בלימודים אקדמיים. על-פי דיווחי המכינות, 81% אחוזים קיבלו תעודת סיום מכינה, ו-72% התקבלו ללימודים אקדמיים (חלק קטן מהם על אף שלא קיבל תעודת סיום מכינה). לגבי חלק מהתלמידים שלא התקבלו ללימודים, דיווחו המכינות שהם ירשמו ללימודים בהמשך, או שהחליטו לשנות מסלול לימודים ועברו ללמוד במכינה אחרת. נתונים אלה מתייחסים לקבלה ללימודים מייד לאחר המכינה כך ששיעור הקבלה בשנים הבאות צפוי להמשיך לעלות. על פי נתוני הלמ"ס (2012), 44% מבין התלמידים הערבים שלמדו במכינות בשנת הלימודים תשס"ה (2004/5), ו-52% בשנת הלימודים תשס"ח (2007/8), המשיכו ללימודים גבוהים בתוך 3 שנים מסיום הלימודים במכינה. כלומר, שיעורי הקבלה ברוב מכינות הפיילוט היו דומים או גבוהים יותר כבר לאחר שנה בהשוואה לשיעורי המתקבלים בעשור האחרון, מתוך כלל מסיימי המכינות הערבים.

7. השוואה בין התוצאות של שני סוגי התכניות

- סיכום הממצאים מעלה מספר יתרונות של המכינות הייחודיות במדדי התוצאה השונים.
- א. **שביעות רצון ותפיסת תרומת המכינה**: במרבית התחומים, שיעורי שביעות הרצון ותפיסת תרומת המכינה היו גבוהים יותר במכינות הייחודיות.
- ב. **שיעור השתתפות התלמידים במענים**: שיעורי ההשתתפות היו גבוהים יותר במכינות הייחודיות. בחלק מהמכינות המעורבות, שיעור ההשתתפות הנמוך אף גרר החלטה מוסדית לבטל חלק מהמענים.
- ג. **סיום הלימודים במכינה וקבלה ללימודים גבוהים**: שיעורי סיום המכינה היו גבוהים בהרבה בקרב תלמידי המכינות הייחודיות (88%) לעומת תלמידי המכינות המעורבות (34%). כך גם שיעורי הקבלה ללימודים גבוהים (84% ו-45% בהתאמה).
- ד. **הדמיית הלימודים בהשכלה גבוהה**: המכינות המעורבות בהם לומדים יהודים וערבים אפשרו הדמיה טבעית ומקבילה יותר של הסביבה החברתית והלימודית במוסדות האקדמיים.

למרות היתרונות של המכינות הייחודיות, כפי שכבר הוצג היו הבדלים במאפייני המוסדות וקהל היעד והבדלים ביישום התכניות שאינם אינהרנטיים למודלים השונים, אשר עשויים גם הם להסביר את

התוצאות הטובות יותר של המכינות הייחודיות. על-כן, מחקר זה אינו מאפשר השוואת אפקטיביות מושלמת של שני המודלים.

8. דיון בממצאים וכיווני פעולה עתידיים

הממצאים מעידים על פוטנציאל ניכר של המכינות בקידום סיכוייהם של תלמידים ערבים להתקבל ללימודים גבוהים. כמו כן, הממצאים מצביעים על כך שיישום מושכל של תכניות מכינה יכול לתרום הן למימוש מלא יותר של המענים הניתנים במסגרתן, הן לשביעות הרצון של התלמידים והן לתוצאות כפי שהן מתבטאות בסיום הלימודים במכינה ובקבלה ללימודים גבוהים.

מערך המחקר לא אפשר לאמוד במדויק את התרומה הייחודית של כל מענה ושל כל אסטרטגיית יישום לשביעות הרצון ולתוצאות הלימודים במכינה. עם זאת, מהראיונות עם מפעילי התכניות ומקבוצות המיקוד עם התלמידים עולות מספר הצעות לשיפור יישום התכנית אשר יישומן עשוי להוביל לשיפור שביעות הרצון מהתכנית ולשיפור תוצאותיה:

1. שיפור התאמת המענים לצורכי התלמידים: כפי שהוזכר, התלמידים מכירים בחשיבותם ובתרומתם של המענים השונים שניתנו בתכנית. עם זאת, הממצאים מעלים צורך בשיפור חלק מהמענים:

א. **שיעורי תגבורי שפה:** עולה החשיבות של כלל התגבורים, אך צורך מיוחד לפעול לשיפור תגבורי האנגלית.

ב. **הכנה לבחינה הפסיכומטרית:** על-מנת להבטיח את איכות ההכנה לבחינה, עולה הצורך לבחון אפשרות של הגדלת המימון לקורס בהתאמה לעלויות הקורסים המוצעים בשוק ושיפור התיאום בין השעות והדרישות של הקורס לבין מערכת הלימודים הכללית.

ג. **מימון:**

♦ **מלגת שכר לימוד:** מכיוון שמרבית התלמידים זכאים למלגה זו גם ללא התכנית, מומלץ לשקול הפניית חלק ממשאבים אלה לטובת חיזוק מענים אחרים.

♦ **הסעות:** תלמידי המכינות דיווחו על קשיים הנובעים מאי-התאמת הפריסה והתדירות של שירותי ההסעה לצורכיהם. על-כן, מוצע לבחון אפשרות לסייע בהקמת מערכת הסעות מותאמת ולא במתן החזר כספי עבור הסעות. לחילופין, מוצע לשקול סיוע במימון מגורים בקרבת מוסד הלימוד.

2. צמצום העומס המוטל על התלמידים: הלימודים במכינה מטילים עומס רב על התלמידים, בשל השילוב בין מעני הליבה והמענים שנועדו לשפר את סיכויי הכניסה ללימודים, לבין לאלה שנועדו לשפר את יכולת ההתמודדות עם הלימודים עצמם. בצד החשיבה על האיזון הראוי בין סוגי המענים, מוצע לבחון אפשרויות לפריסת הלימודים על פני חודשים רבים יותר.

3. תיאום והבניית המענים: מוצע לפעול להבניית מעני המעטפת כחלק קבוע בתוך מערכת השעות המתואם עם מעני הליבה.

4. **הגמשה:** לצד הקשחת הבניית המענים, מוצע להבטיח גמישות במתן המענים בהתאם לצרכים שעולים.

5. **מיתוג התכנית:** מוצע לשקול מיצוב תכניות הכנה כשנה ראשונה בתכנית לימודים רגילה.

מחקר זה מתייחס רק לשנתה הראשונה של תכנית הפיילוט. ראוי להמשיך וללוות את הפעילות בתחום זה במחקר המשך, שיבחן הן את התפתחות התכנית עם התבססותה, והן את השלכות התכנית על התמודדותם של מסיימי המכינות והישגיהם בהמשך לימודיהם האקדמיים. הממצאים יכולים להיות רלוונטיים גם לתכניות הכנה לקבוצות אוכלוסייה נוספות.

תודות

אנו מודים לעמיתינו במועצה להשכלה גבוהה שליוו אותנו וסייעו בעבודה על הדוח: מרב שביב, סמנכ"ל האגף לתכנון ומדיניות; נועה בינשטיין, מרכזת בתחום תשתיות פיזיות ומחקריות; ארי סטון, ממונה תחום תכנון כלכלי באגף התכנון ואורטן פודס, מרכז תחום חברה, קהילה ומכינות. תודה למנהלי המכינות הקדם-אקדמיות ולאנשי צוותיהן על שיתוף הפעולה ופתיחת דלתות המכינות בפנינו, ולתלמידים ששיתפו אותנו בחוויותיהם ובתפיסותיהם.

ברצוננו להודות גם לחברינו במאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל שסייעו לאורך העבודה: לסופקה סגל-בארו, על ההשתתפות הפעילה במחקר; למרים כהן-נבות, מנהלת מרכז אנגלברג לילדים ולנוער ולגיק חביב, מנהל מאירס-ג'וינט-מכון ברוקדייל - על הליווי והעצות החשובות לאורך הדרך. תודה לשרון עמיאל, לברכי בן סימון ולמייסון מסלוחי על הסיוע בהיבטים שונים של המחקר. תודה לרויטל אביב-מתוק, לבלהה אלון על העריכה וללסלי קליינמן על ההכנה לדפוס.

תוכן עניינים

1	1. מבוא
1	1.1 רקע
1	1.2 חסמים ואתגרים בהשתלבות תלמידים ערבים בהשכלה גבוהה
4	1.3 מודלים להגברת שילוב קבוצות מיעוט בהשכלה גבוהה בארץ ובעולם
5	1.4 מדיניות הנגשת השכלה גבוהה לאוכלוסייה הערבית בישראל
6	2. תיאור תכנית הפיילוט
6	2.1 סוגי התכניות
7	2.2 מאפייני המוסדות והתכניות
9	2.3 תיאור התכניות
11	3. מחקר הערכה
11	3.1 מטרות המחקר
11	3.2 אוכלוסיית המחקר
11	3.3 כלי המחקר ואיסוף הנתונים
12	3.4 שיטת הניתוח
13	3.5 מגבלות המחקר
14	4. ממצאים
14	4.1 מאפיינים של יישום התכנית
16	4.2 מאפייני התלמידים שנכללו במחקר
16	4.3 האופן בו שמעו התלמידים על המכינה
18	4.4 מעני התכנית: שימוש ושביעות רצון
25	4.5 חוויית הלימודים במכינה
30	4.6 הערכת התלמידים את תרומות המכינה
35	4.7 סיום הלימודים במכינה וקבלה להמשך לימודים אקדמיים
36	5. דיון בממצאים וכיווני פעולה עתידיים
40	ביבליוגרפיה

רשימת לוחות

2. תיאור תכנית הפיילוט

11 לוח 1: המאפיינים העיקריים של המכינות שנכללו במחקר

3.3 כלי המחקר ואיסוף הנתונים

12 לוח 2: התלמידים שהשתתפו בתכניות ושמילאו שאלונים, לפי מכינה

4.2 מאפייני התלמידים שנכללו במחקר

16 לוח 3: מאפיינים אישיים של התלמידים שענו על השאלונים

16 לוח 4: השכלת בני המשפחה של תלמידי המכינות

4.3 האופן בו שמעו התלמידים על המכינה

17 לוח 5: איך שמעו תלמידי מכינות הפיילוט על המכינה

4.4 מעני התכנית: שימוש ושביעות רצון

18 לוח 6: המשתתפים בשיעורי תגבור שונים, לפי מכינה

18 לוח 7: שביעות רצון מהמענים הלימודיים במכינות הפיילוט, לפי סוג מענה

20 לוח 8: המשתתפים בפעילויות חברתיות ובסדנאות העצמה, לפי מכינה

21 לוח 9: הנושאים העיקריים עליהם דיברו תלמידי מכינות הפיילוט עם היועץ

22 לוח 10: מקבלי תמיכה כלכלית לפי מכינה, על פי דיווחי התלמידים

4.5 חוויית הלימודים במכינה

26 לוח 11: דיווח תלמידי מכינות הפיילוט על התמודדות עם משימות לימודיות בכיתה ומחוצה לה

26 לוח 12: דיווח תלמידי מכינות הפיילוט על שביעות הרצון מהיבטי ההוראה

27 לוח 13: דיווח תלמידי מכינות הפיילוט על שביעות הרצון מהאווירה במכינה

4.6 הערכת התלמידים את תרומות המכינה

32 לוח 14: דיווח תלמידי מכינות הפיילוט על תרומות המכינה

4.7 סיום הלימודים במכינה וקבלה להמשך לימודים אקדמיים

35 לוח 15: מספר התלמידים שהתחילו את הלימודים במכינה ומספר התלמידים שנשרו, לפי מכינה (דיווח המכינות)

36 לוח 16: דיווחי התלמידים והמכינות על המשך דרכם האקדמית של התלמידים, לפי מכינה

רשימת תרשימים

4.4 מעני התכנית: שימוש ושביעות רצון

- 21 תרשים 1 : מספר הפניות ליועץ במהלך השנה, במכינות הפיילוט
- 23 תרשים 2 : סוגי תמיכה שהתקבלו ותחושת היותם מספיקים
- 24 תרשים 3 : המדווחים על שביעות רצון משיעורי שפה ומיומנויות למידה מתוך המשתתפים, לפי סוג מכינה
- 25 תרשים 4 : המדווחים על שביעות רצון מהפעילויות החברתיות ומסדנאות ההעצמה, מתוך המשתתפים, לפי סוג המכינה

4.5 חויית הלימודים במכינה

- 28 תרשים 5 : התלמידים שדיווחו על התמודדות עם משימות לימודיות בכיתה ומחוץ לכיתה (תמיד או כמעט תמיד), לפי סוג המכינה
- 29 תרשים 6 : הערכת התלמידים את איכות ההוראה והאווירה הלימודית והחברתית, לפי סוג המכינה

4.6 הערכת התלמידים את תרומות המכינה

- 30 תרשים 7 : באיזו מידה היו תלמידי מכינות הפיילוט ממליצים לחברים על המכינה
- 33 תרשים 8 : התלמידים שדיווחו על תרומות המכינה בתחום הלימודי, לפי סוג המכינה
- 34 תרשים 9 : התלמידים שדיווחו על תרומות המכינה בתחום האישי, לפי סוג המכינה
- 34 תרשים 10 : התלמידים שדיווחו על תרומות המכינה בתחום החברתי, לפי סוג המכינה